

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-61>

УДК 342.951:351.74

АНАЛІЗ СТАНУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА ПРІОРИТЕТИ ЇЇ ЗМІЦНЕННЯ

ANALYSIS OF THE STATE OF ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE AND PRIORITIES FOR ITS STRENGTHENING

Корнієнко Тетяна Олександрівна

кандидат економічних наук, доцент,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8020-0771>

Korniienko Tetiana

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

Стаття присвячена висвітленню існуючих проблем та пріоритетів зміцнення економічної безпеки України. Проаналізовано стан економічної безпеки країни та встановлено тенденції розвитку економіки України. Визначено, що на сьогодні в країні переважають негативні тенденції розвитку, що стосуються зовнішньоекономічної, політичної, соціальної, демографічної, фінансової, інвестиційної, та інших напрямів, які в свою чергу здійснюють негативний вплив на економічну безпеку, тому що саме вони є її складовими. Виокремлено основні принципи забезпечення економічної безпеки України: верховенство закону; дотримання балансу економічних інтересів особи, сім'ї, суспільства, держави; своєчасність реалізації необхідних заходів задля відведення ймовірних загроз національним економічним інтересам; пріоритет мирних заходів у вирішенні внутрішніх і зовнішніх конфліктів економічного і політичного характеру; інтеграція національної економічної безпеки з міжнародною.

Ключові слова: економічна безпека, держава, механізм управління, загрози, фінансова діяльність.

The article is devoted to highlighting the existing problems and priorities for strengthening the economic security of Ukraine. The economic security of the country is a certain state of the economy in which the government can neutralize the effect of exogenous and endogenous dangers in order to achieve strategic development goals. The state of economic security of the country was analyzed and trends in the development of the Ukrainian economy were established. It has been determined that today in Ukraine negative development trends prevail regarding foreign economic, political, social, demographic, financial, investment, and other areas, which in turn have a negative impact on the country's economic security, because they are its components. To reduce the negative effect and further sustainable development of the country's economy, the government must constantly support all spheres of public life of citizens, create a clear legislative framework, attract investments and implement programs of state support for different segments of the population. The main principles of ensuring the economic security of Ukraine are identified: the rule of law; observance of the balance of economic interests of the individual, family, society, state; the timeliness of the implementation of the necessary measures to avert probable threats to national economic interests; the priority of peaceful measures in resolving internal and external conflicts of an economic and political nature; integration of national economic security with international. When studying the problem of ensuring the economic security of the country, we should keep in mind its systemic nature, which on the one hand covers the subsystems of various spheres of society, which also have a certain internal structure, and on the other hand are a subsystem of international economic security. Today it should be noted that the problem of ensuring the economic security of the country and the neutralization of exogenous and endogenous factors that reduce its level have not been sufficiently developed in the scientific, political and economic life of Ukraine, and requires further research.

Keywords: economic security, state, management mechanism, threats, financial activity.

Постановка проблеми. На сьогодні в Україні зростає актуальність проблеми забезпечення економічної безпеки держави, що є гарантом державної незалежності, умовою економічного зростання, одним з вагомих національних пріоритетів. Економічна без-

пека держави охоплює основні сфери життєдіяльності й розвитку людини, суспільства, держави та природи. Неналежна увага до стану економічної безпеки може призвести до катастрофічних наслідків: занепаду галузей економіки, банкрутства підприємств і, зре-

штою, підриву системи життєзабезпечення держави з подальшою загрозою для її суверенітету. Для досягнення належного рівня економічної безпеки країни необхідно дотримуватись єдиної державної політики, підкріпленої системою скоординованих заходів, що вчасно зможуть нейтралізувати внутрішні та зовнішні загрози. Без чітко сформованої політики неможливо домогтися виходу з кризи, змусити працювати важелі управління економічною ситуацією, створити ефективні механізми соціального захисту населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Значний внесок у теоретичне дослідження проблеми забезпечення економічної безпеки країни та протидії загрозам економічній безпеці держави зробили науковці, зокрема: Мігус І. П. [1], Власюк О. С. [6], Реверчук Н. Й. [9], Мунтіян В. І. [11], Шкарлет С. М. [12] та інші. Однак, у наукових дослідженнях недостатньо висвітлюється вплив загроз, ризиків та небезпек на систему економічної безпеки країни та механізмів їх нейтралізації.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Досліджуючи проблему забезпечення економічної безпеки країни, слід пам'ятати про її системну сутність, що з одного боку, охоплює підсистеми різних сфер забезпечення життєдіяльності суспільства, які також мають певну внутрішню структуру, а з іншого боку, є підсистемою міжнародної економічної безпеки. Сьогодні доводиться констатувати, що проблема забезпечення економічної безпеки країни та нейтралізація екзогенних та ендогенних факторів, що знижують її рівень не набули достатнього розвитку в науковому політичному та економічному житті України, і потребує подальших досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування теоретичних засад забезпечення економічної безпеки України та розробка практичних рекомендацій щодо зміцнення її стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах глобалізації світової економіки забезпечення економічної безпеки України стає все більш нагальною проблемою, оскільки економічна безпека – невід'ємна складова системи національної безпеки, та виступає її фундаментом. Розглянувши світовий досвід, можна аргументувати, що без активної регулюючої ролі держави не може бути ефективною, соціально-орієнтованою ринковою економікою, не говорячи про ефективність забезпечення економічної безпеки країни. Системний аналіз причин погіршення

основних економічних показників за роки економічних перетворень змушує сьогодні говорити й про низку загроз економічній безпеці України, які виникли саме внаслідок заходів економічної політики.

Головні загрози системі національної безпеки України зосереджені в економічній сфері. Під економічною безпекою при цьому розуміється такий стан економіки, за якого забезпечуються стабільний розвиток суспільства та здатність держави нейтралізувати фактори, що загрожують її економічним інтересам. Головні чинники цих загроз мають внутрішнє походження й обумовлені насамперед руйнацією виробничих сил: падіння виробництва; скорочення бюджетних надходжень; криза внутрішнього попиту; посилення податкового тиску; відсутність ресурсів для технологічного відновлення та підвищення конкурентоспроможності підприємства; корупційні дії окремих посадових осіб і суб'єктів господарювання, спрямовані на викривлення конкуренції на ринку, перешкоджання ефективній роботі підприємства або усуненню підприємства з ринку; недобросовісна конкуренція з боку підприємств-конкурентів за відсутності механізмів стримування відповідної поведінки з боку держави; незабезпеченість ефективного захисту прав та ринкових свобод підприємців у легальному нормативно-правовому середовищі; рейдерство та інші.

Крім внутрішніх загроз економічній безпеці, слід урахувувати наявність політичних, воєнних та економічних зовнішніх загроз і викликів.

Основними національними економічними інтересами нашої країни є забезпечення сталого зростання та високої конкурентоспроможності української економіки у світовому економічному просторі та досягнення на даній основі високих стандартів якості життя населення.

Економічна безпека країни – це одна із важливих складових національної безпеки та відображає причинно-наслідковий зв'язок між економічною стійкістю країни, її військово-економічним потенціалом та національною безпекою. Економічна безпека – це засіб захисту національних інтересів держави. Наша держава повинна визначити нову, науковообґрунтовану стратегію економічної безпеки країни яка б забезпечила вихід з гострої економічної кризи [1]. Потрібно розглянути механізм взаємозв'язку елементів економічної безпеки країни (рис. 1).

Проаналізуємо стан економічної безпеки України у розрізі її основних складових (таблиця 1).

Рис. 1. Схематичне зображення взаємозв'язків елементів безпеки країни

Джерело: [2]

За даними таблиці можна зробити наступні висновки, що середньомісячна заробітна плата одного працівника у звітному році порівняно з базисним зменшилася номінально на 12,3%, а реально на 6,6%. На даний показник вплинуло те, що кількість зареєстрованих безробітних за цей період значно збільшилося. Індекс споживчих цін у звітному році в порівнянні із базисним зменшився на 3,5%, на це вплинуло зменшення індексу цін виробників промислової продукції, який в свою чергу знизився на 9%. Індекс сільськогосподарської продукції характеризує рівень обсягу виробленої с/г продукції, який збільшується оскільки обсяг виробленої с/г продукції також збільшився. Показники експорту і імпорту товарів у звітному році порівняно з базисним зменшилися на 10,3% і 10,7% відповідно, оскільки відсоток вантажообороту знизився на 9,3%.

Розглянемо і проаналізуємо основні аспекти фінансової складової України, які подано в табл. 2.

Аналізуючи дані таблиці можна зробити висновки, що за останні три роки в країні витрати перевищували доходи. Все це обумовлено тим, що у 2019 році, під час пандемії, дуже багато підприємств стало неплатоспроможними, що в свою чергу відбилося на країні в цілому.

Розглянемо і проаналізуємо основні аспекти соціальної складової України. Оскільки на сьо-

годні великою проблемою в Україні є смертність населення, тому доцільніше зупинитись саме на цьому аспекті (таблиця 3). Проаналізувавши дані таблиці можна зробити висновок, що з кожним роком населення України зменшується на 1-1,5%. Ця тенденція є дуже критичною, через те що люди не можуть відновити робочу силу держави, робочий клас виїжджають за кордон і часто не повертаються додому. Якщо це продовжиться і надалі, то через декілька років не залишиться людей працюючого віку для підняття і відбудови економічного духу країни в цілому.

Отже, враховуючи складну економічну та політичну ситуацію в країні, для забезпечення економічної безпеки держави потрібно враховувати наявні загрози та визначити правові засоби їх подолання.

Виходячи з наявних умов та непрості економіко-політичної ситуації, індивідуально розроблена вітчизняна модель, що може привернути увагу зовнішнього інвестора, стримувати темпи інфляції, підіймати доходи населення та фінансувати військову обороноздатність країни буде порятунком для економіки України та прикладом наслідування для країн з ринком, що розвивається.

Висновки. Для забезпечення високого рівня економічної безпеки та уникнення ймовірності настання загроз необхідним аспектом є створення цілісної системи стратегічного

Таблиця 1

Основні соціально-економічні показники України

Показники	Фактично за 2021 р.	Темпи зростання (зниження), %			
		грудень 2021 р. до		2021 р. до 2020 р.	ДОВІДКОВО: 2020 р. до 2019 р.
		листопад 2021 р.	грудень 2020 р.		
Середньомісячна заробітна плата одного працівника					
номінальна, грн	8865	115,4	120,5	124,8	137,1
реальна, %	x	114,5	109,7	112,5	119,1
Заборгованість із виплати заробітної плати – усього, млн грн	2645,1	93,8	111,7	x	132,2
Кількість зареєстрованих безробітних на кінець періоду (за даними державної служби зайнятості), тис. осіб	341,7	x	96,4	x	x
Індекс споживчих цін	x	100,8	109,8	110,9	114,4
Індекс цін виробників промислової продукції	x	99,6	114,2	117,4	126,4
Обсяг реалізованої промислової продукції, млн грн	2261639,7	x	x	x	x
Індекс промислової продукції	x	98,3	96,5	101,1	100,4
Обсяг сільськогосподарської продукції, млн грн	843295,03	x	x	x	x
Індекс сільськогосподарської продукції	x	186,9	102,8	107,8	97,8
Обсяг виконаних будівельних робіт, млн грн	136270,2	x	x	x	x
Індекс будівельної продукції	x	136,7	91,2	104,4	126,3
Експорт товарів, млн дол. США	43247,6	104,8	106,8	109,9	120,2
Імпорт товарів, млн дол. США	52113,3	93,7	112,9	116,7	127,4
Сальдо (+, -), млн дол. США	-8865,7	x	x	x	x
Оборот роздрібною торгівлю, млн грн	928556,4	119,1	104,9	106,1	106,5
Вантажооборот, млн ткм	331661,4	101,6	93,1	96,6	105,9
Пасажирооборот, млн пас. км	103792,4	100,7	98,9	104,4	107,6

Джерело: [4]

Таблиця 2

Фінансові результати підприємств та організацій

Рік	Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування, тис. дол.	Частка прибуткових підприємств, %	Прибуток від звичайної діяльності, тис. дол.	Частка збиткових підприємств, %	Збиток від звичайної діяльності, тис. дол.
2019	-10 943 280,5	29	173 573 644,2	71	184 516 924,7
2020	-6 167 174,2	31	137 197 656,7	69	143 364 830,9
2021	14 443 500	35	210 985 400	65	196 541 900

Джерело: [4]

Таблиця 3

Показники смертності населення України

Рік	Всього населення, млн чол.	Померло, тис. чол.	Народилося, тис. чол.	Відхилення +/-
2019	44,39	581 114	308 817	-272 297
2020	44,13	616 835	293 457	-323 378
2021	44,02	650 473	271 984	-378 489

Джерело: [4]

планування і прогнозування. Система стратегічного планування і прогнозування має розглядатися як єдине завдання, що передбачає забезпечення програмними документами, інституційне забезпечення та методологічне забезпечення. В основі державної системи стратегічного планування та прогнозування повинна лежати єдина комплексна програма, яка має базуватися на прогнозах, здійснених відповідно до цільових орієнтирів економічної динаміки. Основними розділами стратегії мають бути: уявлення майбутнього економічного розвитку; цілі й завдання розвитку національної економіки; пріоритетні напрями діяльності, набір окремих програм; система заходів з їх реалізації; організаційні структури

і процедури розробки, обговорення, реалізації та оновлення стратегії.

Стратегічний план повинен містити чітко окреслений механізм стратегічного партнерства між владою, підприємцями та найманими працівниками. Тобто має існувати механізм пошуку стратегічних орієнтирів та забезпечення узгоджених дій щодо їх досягнення. Процес аналізу, постановки цілей, розроблення заходів має бути організований із залученням якомога більшого кола осіб та організацій. Задля цього доцільним є проведення нарад, семінарів, конференцій, виставок, де можуть зустрічатися представники різних сфер і обговорювати найважливіші проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мігус І. П., Черевко О. В. Стратегічні пріоритети детінізації економіки України у системі економічної безпеки: макро та мікро вимір : кол. монографія. Черкаси, 2014. 442.
2. Акімова Л. М. Механізм державного управління забезпеченням економічної безпеки в Україні : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 323 с.
3. Уряд схвалив Стратегію економічної безпеки до 2025 року. *Економічна правда* : сайт. 10.03.2021. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/03/10/671791/2>
4. Державний бюджет України. Мінфін : сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/>
5. Reznik O., Kovalchuk A., Getmanets O., Nastyuk V., Andriichenko N. Financial security of the state. *Journal of Security and Sustainability Issues*. 2020. Vol. 9. No. 3. P. 843–852.
6. Власюк О. С. Економічна безпека України в умовах ринкових трансформацій та антикризового регулювання. Київ : ДННУ «Акад. фін. управління», 2011. 474 с.
7. Гбур З. В. Державне управління економічною безпекою України: теорія та практика : монографія. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня Рута», 2018. 408 с.
8. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку. Нац. Ін-т пробл. між нар. безпеки і оборони України. Київ, 2008. С. 43–46.
9. Економічна безпека в Україні: держави, фірми, особи : навч. посіб. / Реверчук Н. Й., Малик Я. Й., Кульчинський І. І., Реверчук С. К.; за ред. С. К. Реверчука. Львів : ЛФМАУП, 2000. 192 с.
10. Корнієнко Т. О. Концептуальні засади підвищення дієвості процесу формування стану економічної безпеки в сільськогосподарських підприємствах. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія : «Економічні науки». 2019. № 4(24). С. 30–35.
11. Мунтіян В. І. Економічна безпека України : монографія. Київ : КВІЦ, 1999. 462 с.
12. Шкарлет С. М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект : монографія. Київ : НАУ, 2007. 436 с.

REFERENCES:

1. Mihus I. P., Cherevko O. V. (2014) Stratehichni priorytety detinizatsii ekonomiky Ukrainy u systemi ekonomichnoi bezpeky: makro ta mikro vymir [Strategic priorities of de-shadowing of Ukraine's economy in the system of economic security: macro and micro dimension] monohrafiya [a monograph]. Cherkasy, 442 p. (in Ukrainian)
2. Akimova L. M. (2018) Mekhanizm derzhavnoho upravlinnia zabezpechenniam ekonomichnoi bezpeky v Ukraini [Mechanism of state management of economic security in Ukraine]: monohrafiya [a monograph]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 323 p. (in Ukrainian)
3. Uriad skhvalyv Stratehiiu ekonomichnoi bezpeky do 2025 [The Government has approved the Economic Security Strategy until 2025]. *Ekonomichna pravda*. Available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/03/10/671791/2>
4. Derzhavnyi biudzheth Ukrainy. Minfin: sait. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/>
5. Reznik O., Kovalchuk A., Getmanets O., Nastyuk V., Andriichenko N. (2020) Financial security of the state. *Journal of Security and Sustainability Issues*, vol. 9, no. 3, pp. 843–852.
6. Vlasiuk O. S. (2011) Ekonomichna bezpeka Ukrainy v umovakh rynkovykh transformatsii ta antykrizovoho rehuliuвання [Economic security of Ukraine in the conditions of market transformations and anti-crisis regulation]. Kyiv: DNU «Akad. fin. Upravlinnia», 474 p. (in Ukrainian)
7. Hbur Z. V. (2018) Derzhavne upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu Ukrainy: teoriia ta praktyka [State management of economic security of Ukraine: theory and practice]: monohrafiya [a monograph]. Kamianets-Podilskyi: TOV «Drukarnia Ruta», 408 p. (in Ukrainian)
8. Vlasiuk O. S. (2008) Teoriia i praktyka ekonomichnoi bezpeky v systemi nauky pro ekonomiku [Theory and practice of economic security in the system of economic science]. *Nats. in-t probl. mizh nar. bezpeky i oborony Ukrainy*. Kyiv, pp. 43–46. (in Ukrainian)
9. Reverchuk N. Y. Malyk Ya. Y., Kulchynskyi I. I., Reverchuk S. K. (2000) Ekonomichna bezpeka v Ukraini: derzhavy, firmy, osoby: navch. posib. [Economic security in Ukraine: states, companies, individuals] / S. K. Reverchuka (Ed.). Lviv: LFMAUP, 192 p. (in Ukrainian)
10. Korniienko T. O. (2019) Kontseptualni zasady pidvyshchennia diievosti protsesu formuvannia stanu ekonomichnoi bezpeky v silskohospodarskykh pidpriemstvakh [Conceptual principles of increasing the efficiency of the process of forming the state of economic security in agricultural enterprises]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Internauka»*. Seriya: «*Ekonomichni nauky*», no. 4(24), pp. 30–35. (in Ukrainian)
11. Muntian V. I. (1999) Ekonomichna bezpeka Ukrainy [Economic security of Ukraine]: monohrafiia [a monograph]. Kyiv: KVITS, 462 p. (in Ukrainian)
12. Shkarlet S. M. (2007) Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: innovatsiinyi aspekt [Economic security of the enterprise: innovative aspect]: monohrafiia [a monograph]. Kyiv: NAU, 436 p. (in Ukrainian)